

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

“KRİMİNALİSTİKA” KAFEDRASİ

KRİMİNALİSTİKA FƏNNİ ÜZRƏ KURSANTLAR ÜÇÜN

M Ü H A Z İ R Ə

**MÖVZU № 20. DƏLƏDUZLUQ CİNAYƏTLƏRİNİN ARAŞDIRMA
METODİKASI.**

Tərtib etdi: «Kriminalistika» kafedrasının
rəisi, polis polkovniki ***Allahverdi Mahmudov***

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.
Protokol № 3. “ 3 dekabr ” 2007-ci il
(2014-cü ilin yanvar ayında əlavə və dəyişikliklər edilmişdir)

B A K I 2 0 1 4

Mövzu № 20. Dələduzluq cinayətlərin araşdırılması metodikası

P L A N

GİRİŞ

1. Dələduzluq cinayətinin kriminalistik xarakteristikası, süblut edilməli hallar.
2. Cinayət işinə başlamanın xüsusiyyətləri və istintaqın ilkin mərhələsində tipik şəraitlər.
3. İlkin istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri.

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T :

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası maddə 13;29;30.
2. Azərbaycan Respublikası CM-nin 179-cu maddəsi.
3. 2012-2013-cü illərin yanvar-dekabr aylarında cinayətkarlığın vəziyyətinə dair məlumat cədvəli.
4. "Rukovodstvo dlya sledovateley"2-ci hissə. Moskva,1982-ci il.
5. L.N. Drapkin,V.N.Karadoqi "Praktikum po rassledovaniyu xişeniy qosudarstvennoqo i obşestvennoqo imuşestva" sverdlovsk,1987-ci il.
6. A.F.Lubkin "Kriminalistiçeskaya xarakteristika prestupnoy deyatelnosti v sfere ekonomiki. N.Novqorod.1991-ci il.
7. S.P.Qolubyantikov, Q.V.Dolikov "Vıyavleniye xişenii ekonomiki kriminalistiçeskimi sredstvami". Qorki 1988-ci il
8. V.A.Obraztsov " Kurs kriminalistiki" Moskva, 1997-ci il
9. K.Q.Sarıcalinskaya "Kriminalistika" dərslik, Bakı, 1999-cu il

GİRİŞ

Cəmiyyətimiz üçün ictimai təhlükəli xarakter daşıyan cinayətlərdən biri də mülkiyyət əleyhinə törədilən cinayətlər fəslində öz əksini tapan dələduzluqdur.

Respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra bazar iqtisadiyyatı və özəlləşdirmə kimi islahatların aparılması ilə əlaqədar olaraq mülkiyyətə qarşı yönələn müxtəlif meyllər güclənmişdir. Bu qismdən olan cinayətlərə qarşı yeni metod və vasitələrin işlənilib hazırlanması dövrümüzün tələbatından irəli gələn və qarşımızda duran ən mühüm problemlərdən biridir.

Dələduzluq, yeni aldatma və ya etibardan sui-istifadə etmə yolu ilə özgəsinin əmlakını ələ keçirmə və ya həmin əmlaka olan hüququnu əldə etmə kimi başa düşülür.

Burada əmlak dedikdə, dələduzun öz mülkiyyətinə keçirməyə cəhd göstərdiyi əşyalar, həmçinin pul və qiymətli kağızlar ola bilər.

Digər mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərdən fərqli olaraq, zərərçəkmiş şəxs özü könüllü olaraq əmlakını dələduza verir.

Müasir dövrümüzdə elm və texnikanın inkişafı ilə əlaqədar olaraq artıq respublikamızda da bir çox müəssisə, idarə və təşkilatlarda EHM tətbiq olunur.

Kompüterlərdə aparılan əməliyyatlar zamanı və onları icra edən şəxslərin bilavasitə iştirakı ilə dələduzluq cinayətləri törədilir.

Azərbaycan Respublikası "Polis haqqında" Qanunda (16 noyabr 1999-cu il) nəzərdə tutulmuş anlayışlar və istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi təminatları, o cümlədən maddə 3-də polisin təyinatı və əsas vəzifələri nəzərdə tutulmuşdur: məsələn, cinayətlərin qeydiyyatını və uçotunu aparmaq; kriminalistik və b. tədqiqatların aparılmasını təmin etmək;

cinayətkarları aşkara çıxarmaq və tutmaq; daha aydın şəkildə öz əksini tapmışdır, cinayətkarların aşkar edilib tutulması tədbirləri də bu qanunda dəqiqliyi ilə göstərilmişdir.

Azərbaycan Respublikası "Əməliyyat axtarış fəaliyyəti" haqqında qanunda isə (17 noyabr 1999-cu il) cinayətlərin istintaq metodikasını öyrənərkən əsasən, bizi maraqlandıran istintaq hərəkətlərinin düzgün həyata keçirilməsidir. Bu qanunda öz əksini daha geniş şəkildə tapmış əməliyyat-axtarış tədbirlərinin istintaq hərəkətləri ilə birgə keçirilməsi daha müsbət nəticələrin əldə olunmasına zəmin yaradır.

Müasir dövrümüzdə aparılan hüquqi islahatların, o cümlədən yeni qanunlarımızın qəbulu, bu və ya digər cinayətlərin istintaqında ortaya çıxan problemlə məsələlərin həllində bizə yaxından kömək edir. "Polis haqqında" qanunun bir sıra tələblərinə diqqət yetirsək yerinə düşər. Qanunda göstərilən polisin əsas vəzifələrinin bir qisminə əyani şəkildə baxaq.

Sual 1. Dələduzluq cinayətinin kriminalistik xarakteristikası, süblut edilməli hallar.

Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi təşəkkül tapdığı bir dövrdə müasir tələblərə cavab verən qanunlarımızın qəbulu onu göstərir ki, istər dövlət və ictimai mülkiyyət, istərsə də xüsusi mülkiyyət eyni qaydada mühafizə olunur. Hal-hazırda vətəndaşların əmlakının kənar qəsdlərdən qorunması məsələsi öndə planlaşdırılmışdır. Buna misal olaraq, CM-də öz əksini tapan mülkiyyət əleyhinə olan cinayətləri göstərmək xüsusilə məqsədəuyğun hesab olunur. .Son dövrdə qəbul olunmuş Konstitusiyamızda mülkiyyətin üç növü göstərilir. Elə buradan irəli gələrək, cinayət qanuvericiliyində mülkiyyətə qarşı yönələn qəsdlərin cinayət hüquqi mühafizəsi daha dolğun və ədalətli əhatə olunduğunu demək lazımdır. Bu növ cinayətlər sırasında dələduzluq daha çox diqqəti cəlb edir. Ona görə də dələduzluğun istintaq metodikasının öyrənilməsi vacib şərtlərdəndir. Bununla biz onun kriminalistik xarakteristikasını aydınlaşdırmalıyıq ki, sonrakı mərhələlər üçün zəmin yaransın. Gəlin əvvəlcə dələduzluğun az da olsa cinayət-hüquqi xarakteristikasına diqqət yetirək.

Dələduzluq cinayəti Azərbaycan Respublikası CM-nin 178-ci maddəsində öz əksinə tapmışdır.

Dələduzluq, yəni aldatma və etibardan sui-istifadə etmə yolu ilə özgəsinin əmlakını ələ keçirmə və ya həmin əmlaka olan hüquqi əldə etmə.

Bu cinayətin obyektiv cəhəti əmlakın qorunub saxlanması tapşırılmış şəxsdən aldatmaqla və yaxud da etibardan sui-istifadə etməklə özgəsinin əmlakını və ya ona olan hüquqi əldə etmə ilə xarakterizə olunur.

Aldatma iki formada ola bilər: aktiv aldatma (əvvəlcədən məlum olan yalan məlumatlar vermə, saxta sənədlər təqdim etmə və s.kimi hərəkətlər); passiv aldatma (verilməsi vacib olan məlumatı bilərəkdən verməmək).

Saxta sənəd təqdim etmə dələduzluq cinayətinin zəruri tərkib əlaməti olduğunu inkar etmək olmaz.

Aldatma yolu ilə müşahidə olunan oğurluqdan dələduzluq onunla fərqlənir ki, bu cinayətdə aldadılan şəxs əmlakı təqsirkara verir, oğurluq hadisəsində isə şəxs əmlakı gizli şəkildə götürür.

Son zamanlar dələduzluq cinayətinin artması müşahidə olunur. Cəmiyyətimiz üçün dələduzluğun ictimai təhlükəliliyi, dövlət müəssisələri və təşkilatlarına, kommersiya strukturlarına və vətəndaşlara vurulan böyük miqdarda maddi ziyanla xarakterizə olunur.

Çox vaxt dələduzluq cinayətlərinin törədilməsində cinayət predmeti pul olur. Digər hallarda isə dələduz istehlak mallarını, valyutanı, qiymətli kağızları, zərgərlik məmulatlarını, incəsənət əsərlərini ələ keçirir.

Yuxarıda bu cinayətin artması faktı barədə fikir irəli sürüldü. Bu onunla əlaqədardır ki, artıq ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatı genişlənməkdədir.

Dələduzluq cinayətinin törədilmə üsullarına gəldikdə isə deyə bilərik ki, bu, mövcud şəraitdən asılı olaraq müxtəlifdir. Demək olar ki, dələduzluq çoxşaxəliliyi ilə fərqlənir. Aldatma və ya etibardan sui-istifadə etmə yolu ilə özgəsinin əmlakını ələ keçirmə formasında aşağıdakı üsulları sadalamaq olar:

- kart və ya qumar oyunlarında aldatma;
- saxta qiymətli əşyaların satılması yolu ilə aldatma;
- pulun "kukla" formasından istifadə etməklə aldatma;
- pul əskinazlarının məzənnəyə uyğun olmayan ölçüdə dəyişdirməsi;
- özünü vergi müfəttişi və ya hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları adı altında təqdim etməklə və s. əmlakı ələ keçirmə və ya həmin əmlaka olan hüququ əldə etmə.

Dələduzlar yüksək professionalığa, texniki təchizata görə digərlərindən seçilir. Elə hadisələr vardır ki, kart fırılacaqçıları tam müəyyən etmədən istifadə edərək, kartı digər oyunçuya ötürməklə də dələduzluq cinayəti törədirlər.

Cəmiyyətimizdə baş verən sosial-iqtisadi dəyişikliklər əhali və kommersantların lazımı qədər öz hüquqlarını bilməsi və bazar əlaqələrinin təcrübəsizliyi dələduzun xarici kommersiya əlaqələri, özəlləşdirmə, bütünlüklə inventarizasiya, bank-kredit fəaliyyəti ilə bağlı praktikada aldatmanın yeni üsullarını işləyib hazırladığını və tətbiq etdiyini inkar etmək olmaz.

Müasir dələduzluq fəaliyyəti hüquqi şəxs adından mülki hüquqi (müqavilə) və maliyyə-təsərrüfat əməliyyatları yolu ilə xarakterikdir. O cümlədən, qeyd olunduğu kimi bu cinayəti törədən şəxslər iqtisadi inkişafı paralel olaraq öz cinayətkar fəaliyyətlərini nizamlayırlar. Artıq müəssisələrin müasir strukturda qurulması və onların gəlirlərinin çoxalması, müxtəlif əməliyyatların aparılması nəticəsində məlumatlar əldə olunur. Məhz dələduzlar bu əməliyyatların aparılması barədə məlumatlar toplayır və buna müvafiq olaraq dələduzluğun törədilməsi üçün yeni suallar seçirlər.

Elə buna görə də son vaxtlar dələduzluğun digər üsullarla da törədilməsi məsələsini nəzərdən qaçıрмаq olmaz.

Dələduzluğun kriminalistik xarakteristikasını açıqlayarkən cinayətin törədilməsi üsulları xüsusilə diqqəti cəlb edir. Mülkiyyət əleyhinə cinayətlər sırasında ən geniş yayılmış növləri dələduzluq, oğurluq, soyğunçuluqdur.

Cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklərlə uzlaşmağa çalışan dələduzlar axır vaxtlar aşağıdakı üsullardan istifadə edirlər:

- bank kreditlərinin saxta sənədlərlə alınması;
- yaşayış yerləri ilə əlaqədar uydurma sazişlər (saxta müqavilələr) satma, dəyişdirmə, icarə, girov);
- özgənin və ya saxta kredit plastik kartoçkaları vasitəsi ilə bankdan pulun alınması və ya malların satış müəssisələrindən əldə edilməsi;
- valyutanın dəyişdirilməsində aldatma;
- xarici pasportların, vizanın sənədləşdirilməsində aldatma;
- çeklərin və digər qiymətli kağızların satılmasında aldatma və s.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, zərərçəkmiş şəxs aldanma zamanı bilavasitə dələduzla əlaqədə olur. Bu zaman dələduz isə cinayətkar fəaliyyətinin gizlədilməsinə çalışır.

Bu cinayətin törədilməsi üsullarından asılı olaraq və digər hallardan irəli gələrək demək olar ki, dələduzluq küçələrdə, ayrı-ayrı mənzillərdə firmanın daxilində, mağazalarda törədilir. Dələduzluğun törədilmə yeri xüsusilə diqqəti cəlb edir. Ona görə ki, cinayətin törədilmə yerinin aydınlaşdırılması, ilkin materiallardan istifadə etməklə sübutların toplanması, şahidlərin müəyyən ediləmsi üçün böyük əhəmiyyəti vardır. Mülkiyyət əleyhinə törədilən digər cinayətlərdən fərqli olaraq dələduzluğun istər küçələrdə, mağazalarda, mənzillərdə və s. törədilməsinə baxmayaraq əmlakı şəxsin özü dələduza verir və onun zahiri görünüşü barədə məlumatın müəyyən olunması üçün bu əlamətlərin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Cinayətin törədildiyi yer anlayışı bu cinayətin üsullarından irəli gəldiyini və ardıcıl olaraq biri digərini xarakterizə edir.

Digər elementlərdən biri də dələduzun şəxsiyyətinin öyrənilməsidir. Bu hər bir əməkdaşdan yüksək professionalıq tələb edir. Xüsusilə, bu növ cinayətlərin istintaqını aparan müstəntiq və ya əməliyyat-axtarış tədbirlərini həyata keçirən əməliyyat müvəkkillərindən çox asılıdır.

Dələduzların cinayətkar fəaliyyəti və şəxsiyyəti xarakterizə edilərkən aydın olur ki, onların əksəriyyəti residivistlərdir, bunların ümumi sayının 30% -i isə qadınlardır.

Son zamanlar dələduzluq cinayətin təşkil olunmuş qrup şəklində fəaliyyət göstərməsi, dələduzların müasir üsulardan istifadə etməsi

halları genişlənmişdir. Bu məqsədlə dələduzluğun ayrı növ cinayətlər qismində öyrənilməsi üçün mübarizəyə diqqət daha da güclənmişdir. Bu peşəkar cinayət qruplarının hər bir üzvünün əvvəlcədən rolları da müəyyənləşdirilir. Məsələn, qumar oyunlarında iştirakçılardan biri şəxsi özünə cəlb edir, digəri zərərçəkmişə psixoloji təsir göstərir, üçüncü bilavasitə oyunu aparır, dördüncü isə bu əməliyyatın təhlükəsizliyini təmin edir.

Bu qruplar özündə milli ərazi xüsusiyyətlərini də biruzə verir.

Dələduzluq cinayətini törədən şəxs düşünülmüş şəkildə qanunçuluğun tələblərini pozduğunu dərk edir. Belə şəxslər məlum viza və xarici pasport almaqla, bank kreditlərindən istifadə etməklə xarici müqavilələr (kontakt) bağlayır, xarici iş adamlarına müəyyən miqdarda yükü göndərməklə öz əmlakını valyutaya satırlar. Aparılan bu əməliyyatlar nəticəsində yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi şəxsin törətdiyi bu cinayətin mürəkkəb tərəflərini görmək o qədər də asan olmur. Çünki kontrakt bağlamaqla gömrük vasitəsi ilə xarici iş adamlarının əmlakının qəbul edilməsi, bank kreditlərinin həmin müqavilə əsasında xərclənməsi saxta sənədlər üzərində öz əksini tapır. Digər bir tərəfdən öz əmlakını valyutaya sataraq bəhrələnilirlər. Buradan aydın olur ki, həm bank kreditlərinin, həm xarici vətəndaşın mülkiyyətinin və öz əmlakının satılması kimi prosesləri həyata keçirən şəxs aldatma və etibardan sui-istifadə etməklə əmlakı ələ keçirir. Məhz bu zəmində törədilən cinayətlərin əksəriyyəti dələduzluğun latentliyi ilə müşayiət olunur.

Dələduzluğun törədilmə üsullarının rəngarəngliyi geniş şəkildə törədilmə izlərinin olmasından da aydın görünür. Zərərçəkmiş şəxsdən və digər şəxslərdən dələduz tərəfindən və onun hərəkətləri haqqında alınmış məlumatlar bu qəbilə aiddir:

cinayətin törədilməsi zamanı əldə olunan vasitələr (pul kuklası, qeydiyyatlar, yazışmalar, saxta qiymətli kağızlar və b. sənədlər, saxta qiymətli bəzək əşyaları); saxta sənədlər, dələduzluğun hazırlanmasında cinayətkarların hərəkətlərini özündə əks etdirən vasitələr (teleqram, müqavilə, uçotlar, protokollar və s.) dələduzluq cinayətinin alət və vasitəsi hesab olunur.

Dələduzluğun bir sıra özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır: -birincisi, dələduzluğun törədilmə şəraiti yüksək dərəcədə digər cinayətlərin törədilmə şəraitindən fərqlənir. Dələduzluqda zərərçəkmiş şəxs kifayət qədər müəyyən müddətdə dələduzla normal vəziyyətdə fəaliyyət göstərirlər. Elə buna görə də cinayət törədildikdən sonra

zərərçəkmiş şəxs dələduzun zahiri görünüşünün təsvir edilməsində müstəntiqə yaxından kömək göstərir.

-ikincisi, dələduzun şəxsiyyəti digər cinayətkarların şəxsiyyətindən müəyyən dərəcədə fərqlənir. Məsələn, oğru, soyğunçu, xuliqandan və s.

Dələduzluq cinayəti çox vaxt o şəxslər tərəfindən törədilir ki, onlar müəyyən yaş həddinə çatmış, hiyləgər xarakterə malik, özünə adamları cəlb etməyi, maraqlandırmağı bacaran, yüksək ideyalar bəxş etmək kimi xüsusiyyətlərə malikdirlər.

-üçüncüsü, dələduzluq cinayətinin özünəməxsus xüsusiyyətlərindən biri də ayrı-ayrı şəxslərin hərəkətlərinə istiqamətlənir. Yəni onlar ilk növbədə şəxsə daxilən inanırlar, bəzi hallarda bu cinayət qısa zamanda tanışlıq zəminində törədilir. Zərərçəkmiş şəxs məhz özünün aldadılmasına geniş imkan yaradır. Müstəntiq bu halları dərindən öyrənib, zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsini elə qurmalıdır ki, ondan obyektiv ifadənin alınmasına nail olsun.

Prosessual qanunvericiliyin 215-ci maddəsinin tələblərinə nəzər yetirsək, aydın olur ki, bu cinayətlərin istintaqını daxili orqanın müstəntiqləri aparırlar.

Ümumiyyətlə, iş üçün hər hansı faktların mühüm əhəmiyyət kəsb etməsi və ya bilavasitə hansı halların sübut edilməsi məsələsinin həlli istintaqı aparılan dələduzluğun xüsusiyyətlərindən asılıdır. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, icraatın ilk vaxtlarında iz üzrə müəyyən edilmək üçün nəzərdə tutulan halların dairəsi istintaq prosesində məhdudlaşa və ya genişlənə bilər. Belə ki, sübut etmənin həcmi, xarakteri və həddi əhəmiyyətli dərəcədə törədilən dələduzluq cinayətinin hallarından asılıdır. Məhz sübut etmənin əsassız olaraq genişləndirilməsinə yol verilməməlidir.

Qanunvericiliyin 139-cu maddəsində hər bir cinayət işi üzrə sübut edilməli olan halların dairəsini müəyyən edərkən bunların aydınlaşdırılmasında heç bir hal nəzərdən qaçmamalıdır. Bu səbəbdən dələduzluq cinayəti üzrə işin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla bu hallar konkretləşdirilməlidir.

Bu cinayət işinin sübut edilməli olan hallarını aşağıdakı kimi göstərmək olar:

- dələduzluq faktının olub-olmaması;
- dələduzluğun törədildiyi yer, vaxt, şərait və üsulu, kim bu cinayəti bilavasitə görmüşdür;
- bu cinayətdə iştirak edən şəxslərin dairəsi və hər birinin iştirakı;

- dələduzluğun predmeti(nəyin verilməsi, təqdim edilməsi); dələduz tərəfindən qanunsuz əldə olunmuş pulun miqdarı;
- törədilmiş dələduzluq kimə qarşı yönəlməmişdir (dövlət və ya ictimai təşkilatlara, kommersiya strukturuna, ayrıja şəxsə);
- cinayətkarın şəxsiyyəti haqqında məlumatlar(iş yeri, əmək fəaliyyəti, məhkumluğu, motivi, cinayətin üsulu, cinayətkar qrupda rolu);
- dələduzluqda birləşən cinayətkar qrupun və digər şəxslərin hərəkətləri və iştirakı haqqında məlumatlar (tərkibi, üzvləri, texniki və silah təchizatı, digər elementlərlə əlaqə);
- zərərçəkmiş şəxsin şəxsiyyəti haqqında məlumatlar, dələduzla əlaqənin tərəfləri(halları);
- dələduzluğun törədilməsinə kömək edən hallar;
- bu cinayətin törədilməsinə kömək edən səbəb və şərait.

Əgər dələduzluq hüquqi şəxsin bilavasitə himayəsi altında törədilərsə, onda bu göstərilən hallar da müəyyən edilməlidir:

- belə şəxsin hüquqi-təşkilati və hüquqi statusunun forması;
- müqavilə və əməliyyatların həyata keçirilməsində lisenziyaların olması;
- qiymətli kağız, valyuta ilə davranma və buraxılış qaydalarına riayət etmənin qanunvericiliyə uyğunluğu.

İstintaq orqanlarının müəyyən edilməli olan faktlar haqqında məlumatları tam həqiqətə uyğun olmalıdır.

Dələduzluğun istintaqı zamanı bütün sübut edilməli olan hallar onun törədilməsinin özünəməxsus xüsusiyyətlərindən irəli gələrək aydınlaşdırılmalıdır.

Sual 2. Cinayət işinə başlamanın xüsusiyyətləri və istintaqın ilkin mərhələsində tipik şəraitlər.

Dələduzluq cinayəti üzrə iş aşağıda göstərilən səbəblər və əsaslar olduqda başlanılır:

- vətəndaşların ərizələri;
- müəssisə, idarə və təşkilatların məlumatları;
- daxili işlər orqanlarının əməkdaşları tərəfindən cinayətin əlamətləri bilavasitə aşkar olunduqda.

Dələduzluq cinayəti üzrə cinayət işinə başlamanın səbəbləri Azərbaycan Respublikası CPM-nin 204-206-cı maddələrində göstərilən səbəblərdən irəli gələrək konkretləşdirilir. Məhz bu növ cinayətlərlə mübarizə təcrübəsindən aydın olur ki, cinayət işinə başlama məsələsi dələduzluğun qanunvericilikdə sadalanan əlamətləri olduqda və yuxarıda göstərilən səbəblərdən hər hansı birinin olması anından həll edilir.

Müstəntiq dələduzluq cinayətinin əlamətlərini aşkar etdiyi hallarda da (məsələn, başqa işin istintaqı zamanı) cinayət işi başlaya bilər. Azərbaycan Respublikası JPM-nin 215-ci maddəsinin tələblərindən irəli gələrək demək olar ki, bu cinayətə görə təhqiqat orqanları da daxil olmuş ərizə və məlumatlarda jinayətin əlamətlərini göstərən kifayət qədər əsasları özündə əks etdirən materialların olması zamanı cinayət işi başlamaqda haqlıdır.

Yadda saxlamaq lazımdır ki, cinayət işi başlanan anadək materialların yoxlanılması cinayət işini başlamaq üçün kifayət qədər əsasların mövcud olub-olmamasını müəyyən etmək, tələb edilən hallarda isə bu məsələni düzgün həll etmək üçün əlavə faktiki məlumatlar almaq məqsədi daşdığı üçün belə yoxlamanın həddi cinayət faktı ilə məhdudlaşmalıdır.

Cinayət işi başlamaq haqqında qərarda cinayət işi başlama əsaslarının, yəni cinayətin əlamətlərini göstərən faktiki halların təsviri xüsusilə vacibdir.

Təcrübə göstərir ki, təhqiqat orqanı əməliyyat-axtarış tədbirləri apararkən dələduzluq fəaliyyəti ortaya çıxır və ya vətəndaşların ərizəsi, hüquqi şəxslərin məlumatı əsasında məlum olur.

Dələduzluğun istintaqının ilkin mərhələsinin məzmunu əldə olunmayan məlumatlardan irəli gələrək istintaq şəraitindən asılıdır. Belə halda cinayətkarın şəxsiyyəti haqqında məlumatlara əsaslanaraq müəyyən kateqoriyalara diqqət yetirmək lazımdır.

1. Dələduz məlumdur, o cinayəti törədərkən və ya törətdikdən sonra tutulduqda; belə halda istintaqın aşağıdakı kimi təşkili məqsədəuyğundur. Ümumiyyətlə, istintaq hərəkətlərinin ardıcılığına diqqət yetirsək, bunu əyani şəkildə təsvir etmək olar: ilk növbədə şübhəli şəxsin şəxsi axtarışı və onun dindirilməsi; hadisə yerinin müayinəsi; zərərçəkmiş şəxsin və şahidlərin dindirilməsi.
2. Dələduz məlumdur, lakin o gizlənilir. Bu istintaq şəraitində əsas tapşırıqlardan biri dələduzun axtarışıdır. Bundan əlavə, zərərçəkmiş şəxsin, o cümlədən şahidlərin dindirilməsi, maddi sübutlara baxış keçirilməsi, daxili işlər orqanlarının müəssisələrinə şübhəli şəxsin axtarışı məqsədi ilə istiqamətləndirijilər göndərmək, əməliyyat-axtarış tədbirlərinin təşkili; şübhəli şəxsin şəxsiyyəti və onun gedə biləcəyi yerlərin öyrənilməsi kimi tədbirlər görünməlidir.
3. Dələduz məlumdur, o öz hərəkətlərini qanuni müqavilə (saziş) formasında maskalayır.

Bu cür şəraitdə şübhəli şəxsin apardığı əməliyyatda dələduzluğu müşaiyət edən müqavilə sənədləri götürülüb hüquqi əsası və ona məxsus xarakteri öyrənilməli, bununla əlaqədar olaraq vəzifəli şəxs müəyyən olunmalı və dindirilməli, tələb olunan qanunvericilik və bu əməliyyatın aparılmasını əsaslandırmaqla öyrənilməlidir.

Bu işlə əlaqədar olaraq əsas diqqət dələduzluğun gizlədilməsində istifadə olunan və hüquqi şəxsin fəaliyyəti üçün xarakterik istintaq hərəkətlərinin və digər hərəkətlərin köməyi ilə belə şəxsin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin tədqiqatına istiqamətləndirilməlidir. Buradan irəli gələn ilkin hərəkət-müəssisəyə aid və digər sənədlərin yoxlanılması məqsədi ilə öyrənilib götürmək; inventarizasiya və təftişin tə”yin olunması; xidməti sahələrin axtarışı; baxış, qəbuledici və bu işlə bağlı məsul şəxsin müəyyən olunub dindirilməsi; firmanın şeyləri və nəqd pulun, əmlakın axtarışı; həmin firmanın bank uçotuna həbs qoyulması;

4. Dələduz məlum olmadıqda;

Bu halda müstəntiq aşağıdakıları təşkil edir: subyektiv portreti (şifahi portreti) tərtib etməli, kriminalistik qeydiyyat vasitəsi ilə yoxlama aparmalı, əməliyyat-axtarış tədbirləri keçirməlidir.

İstintaqın ilkin mərhələsində aşağıdakı tipik ümumi fərziyyələr irəli sürülür:

-ərizə verən şəxsin məlumatlarında göstərilən hallarda olduğu kimi dələduzluq faktı baş vermişdir;

-dələduzluq baş vermiş, digər cinayətlər törədilmişdir (əmlakı zorla tələb etmə, soyğunçuluq və s.)

-qanuni mülki-hüquqi müqavilə bağlanmışdır (dəyişdirmə, alqı-satqı, bağışlama və s.)

Xüsusi fərziyyələr müstəntiq tərəfindən cinayətkar qrupun quruluşu, funksiyaları haqqında, cinayətin izlərinin gizlədilməsinə yönələn fəaliyyətlə bağlı şübhəli şəxsin olduğu yerlər və s. əlaqədar olaraq irəli sürülə bilər. İstintaq fərziyyələrinin qurulması və yoxlanılmasının məqsədi tədqiq olunan cinayət işi üzrə həqiqəti müəyyənləşdirmək, yəni cinayət törətməkdə təqsirləndirilən şəxsin təqsirkar olub-olmamasını aydınlaşdırmaqdır. İstintaq zamanı qurulan fərziyyələr mühüm əhəmiyyətə malik olub, istintaqın planlaşdırılmasında həlledici rol oynayır. Belə ki, fərziyyələrin qurulması və yoxlanılması istintaqın planlaşdırılmasının əsasını təşkil edir.

Fərziyyələr vasitəsi ilə istintaqın istiqaməti, habelə dələduzluq üzrə aydınlaşdırılmalı olan halların dairəsi müəyyən olunur.

İstintaq zamanı irəli sürülən fərziyyələr müstəntiqin fəaliyyətinin dairəsini, istiqamətini və xarakterini müəyyənləşdirir.

Dələduzluq cinayətinin istintaqında plan sübut etmə kreditinə uyğun olaraq cinayət tərkibinin ünsürləri dairəsində tərtib edilir. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, dələduzluq üzrə sübut edilməli olan halların hamısı cinayət tərkibi üçün heç də eyni dərəcədə əhəmiyyət kəsb etmir.

Məsələn, müttəhim “alibi” irəli sürükdə cinayətin törədildiyi vaxt tam dəqiqliklə müəyyən olunmalıdır.

Planlaşdırmada nəzərə alınmalı olan hallardan biri də istintaq hərəkətləri ardıcılığının düzgün müəyyən edilməsidir. Bu isə konkret istintaq hərəkətlərinin xarakterindən asılıdır.

İstintaq hərəkətlərinin planlaşdırılmasının əsas məsələlərindən biri konkret hərəkətin yerinə yetirilməsi üçün müvafiq hazırlıq tədbirlərinin görülməsidir.

Bunun üçün birinci növbədə işdə olan materiallar ətraflı öyrənilməli, sonra isə hərəkətin aparılması üçün lazımi hazırlıq hərəkətləri həyata keçirilməlidir. Məsələn, hadisə yerinin müayinəsi üçün texniki vasitələrin hazırlanması, mütəxəssisin çağırılması, hal şahidlərinin dəvət olunması və s. bu kimi hərəkətlər həmin tədbirlərə aiddir.

Sual 3. İlk istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri.

İlkin istintaq hərəkətlərinin xarakter və ardıcılığı dələduzluğun törədilmə üsulu, dələduzun şəxsiyyəti, məlumat mənbələri, bu məlumatların konkret məzmunundan, törədilmə vaxtından, yerindən və digər hallardan irəli gələrək müəyyən olunur.

Məsələn, əgər müstətiqə sosial təminat orqanından daxil olmuş materialda təqaüdün qanunsuz olaraq saxta sənədlər əsasında alınması göstərilmişdirsə, belə hallarda istintaqın aparılması şəxsin cinayəti törətməsi faktının müəyyən olunmasına istiqamətlənir.

İlk növbədə bütün təqaüdün alınmasına aid olan sənədlər götürülür, təqaüdün alınması ilə əlaqədar olan şəxslərin hamısı müəyyən olunub dindirilir (sosial təminat müvəkkili, arxivin əməkdaşları və s.) Dələduzun keçmiş xidmət yerinə şübhəli şəxsin iş stacı və əmək haqqının yoxlanılması məqsədi ilə səlahiyyətli orqana sorğu göndərir.

Sonra isə konkret istintaq şəraitindən asılı olaraq şübhəli şəxsin tutulması və onun dindirilməsi məsələsi həll edilir.

Dələduzluq cinayətinin törədilmə yeri, törədildiyi vaxtdan nə qədər keçməsinin müəyyən olunması, ilk növbədə dələduzun isti izlərlə axtarışına kömək etmək məqsədi daşıyır.

İlkin istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində alınmış məlumatlar əsasında istintaq fərziyyələri irəli sürülür.

İstintaqın ilkin mərhələsində aşağıdakı fərziyyələri qurmaq olar:

1. İlk materiallardan görünür ki, dələduzluq cinayəti törədilibdir?
2. Dələduzluq faktı olmamışdır, ərizə verən şəxs könüllü şəkildə yanılır.
3. Dələduzluq hadisəsi baş verməmişdir, şəxs yalan məlumatlar uydurur (dələduzluq səhnələşdirilib).

Xüsusi fərziyyələrə isə aşağıdakıları göstərmək məqsədəuyğun olar:

- a) dələduzun şəxsiyyəti barədə fərziyyələr;
- b) cinayətkarlıq yolu ilə əldə olunmuş şeylərin çatdırıldığı və saxlandığı yer haqqında fərziyyələr;
- v) dələduzluq nəticəsində vurulmuş maddi ziyanın miqdarı haqqında fərziyyələr;
- q) dələduzluğun törədilməsinin ayrı-ayrı halları haqqında fərziyyələr.

Əgər istintaqın başlanılışında dələduzun şəxsiyyəti məlum deyilsə, onda tipik istintaq hərəkətləri bunlar olacaqdır: zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi, istintaq baxışı, əməliyyat marağı kəsb edən, tanınmaya foto təsvirinin təqdim edilməsi, şübhəli şəxsin tutulması və axtarışı, şübhəli şəxsin dindirilməsi.

Zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi

Zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi aşağıdakı suallar ətrafında həyata keçirilir:

-zərərçəkmiş şəxs harada, nə vaxt, kimin vasitəsi ilə, hansı məqsədlə, hansı şəraitdə dələduzla tanış olmuşdur;

-dələduz zərərçəkmiş şəxsə nə boyun olmuş, nə tələb etmiş, ondan nə almış və satmışdır;

-dələduz tək olmuşdur, yoxsa qrupun tərkibində fəaliyyət göstərmişdir və onların hər biri dələduzluqda necə iştirak etmişlər;

-dələduz necə xarakterizə olunur, o hansı bir sənəd göstərmişdirmi;

-zərərçəkmişin dələduza verdiyi şeylər əmlak, yoxsa puldur;

-dələduzluğun əlamətlərini kim təsdiq edə bilər.

Əsas diqqət dələduzun şəxsiyyətinin aydınlaşdırılmasına, onun zahiri görünüşünə, vərdisləri, geyim forması və danışmaq manerasına, əgər dələduz nəqliyyat vasitəsindən istifadə edirsə, onun markası, rəngi nömrəsi, fərqləndirici əlamətlərin müəyyənləşdirilməsinə yönəldilməlidir.

Naməlum dələduzun xüsusilə nəzərə çarpan əlamətlərinin aydınlaşdırılması böyük əhəmiyyətə malikdir. Bununla əlaqədar olaraq dindirilən şəxsə “şifahi portreti” xarakterizə edən xüsusi şəkillər dəstinin cədvəlini göstərmək olar. Məsələn, müxtəlif formalarda sifətin, gözün və digər anatomik əlamət və tərtib olunmuş bir neçə şəkillər dəstinin fraqmentini göstərməklə həmin adamın zahiri görünüşünü xatırlamaq mümkündür. Belə hal da ola bilər ki, əgər mümkünsə, dindirilən şəxsdən xahiş etmək lazımdır ki, dələduzun sifətinin, başının və s. fiqurunu təsvir etsin. Burada sadaladıqlarımız bütünlüklə dələduzun müəyyən edilib, axtarışına və tutulmasına geniş şəkildə yollar açacağını inkar etmək olmaz. Şahidlərin dindirilməsi.

Şahidlərin dindirilməsində aşağıdakıların aydınlaşdırılması məqsədəuyğundur:

-dələduzluğun ayrı-ayrı halları haqqında;

-dələduzun həyat tərzi, davranışı, məşğuliyyəti, onun şəxsiyyəti, əlamətləri haqqında məlumatları;

cinayətkar qrupun hər bir üzvü haqqında məlumatlar;

-zərərçəkmiş şəxsin şəxsiyyəti, onun müqaviləyə marağı barədə məlumatlar;

-dələduz tərəfindən zərərçəkmişə verilmiş əmlak, müqaviləsinin xarakteri haqqında məlumatlar;

-bu cinayətin özünəməxsus halları və dələduzluğun digər faktları;

Ümumiyyətlə, şahid – cinayəti bilavasitə görə şəxsi zərərçəkmişin dindirilməsi ictimaiyyətin köməyi ilə, hadisə yerinə baxış zamanı, həm də daxili işlər orqanının əməliyyat imkanlarından istifadə etməklə müəyyən olunur.

Hərdən lazım gəldikdə, şahid qismində dindirilən şəxsdən müttəhimin şəxsiyyəti, zərərçəkmiş şəxs və onlar arasında əlaqələr barədə də soruşulur. Dindirmə vaxtı müttəhimə qarşı olan münasibətdən öyrənmək olar ki, onların verdiyi ifadələrin müttəhimin müdafiəsi istiqamətində yönəlir və bu isə onların arasında dostluq xarakterinin olmasına dəlalət edir.

Dələduzluq işində müqavilə yolu ilə ayrı-ayrı investorların əldə etdiyi vasitələri və ya müqavilənin olmasını nəzərə alaraq, şahid qismində menecerlər, kargüzar, kassir, firmanın mühafizəçisi, notarius, mənzil-istismar təsərrüfatının əməkdaşı, pasport stolunun əməkdaşı və digər kateqoriyalı xidmətçilər cəlb edilə bilərlər.

Hadisə yerinə baxış keçirilməsi.

Bütün növ cinayətlərdə olduğu kimi dələduzluq cinayətinin istintaqında da hadisə yerinin, sənədlərin və predmetlərin baxışı keçirilir.

Hadisə yerinin baxışını zərərçəkmiş şəxsin iştirakı ilə keçirmək daha məqsədəuyğundur.

Hadisə yerində cinayətkarın qoyduğu izlər və əşyaları aşkar etmək, dələduzluğun yeri və şəraiti barədə lazımi qədər məlumat verən şəxsin ifadəsinin həqiqətə uyğun olmasını yoxlamaq, cinayətin törədilmə şəraitinin istiqamətləndirilməsini müəyyən etmək mümkündür.

Elə buradca şahidlərin dairəsinin imkan daxilində müəyyən olunması cinayətin törədilməsi üsullarının araşdırılması da həyata keçirilməlidir.

Ümumiyyətlə, dələduzluğun istintaqı zamanı cinayətin törədilmə vaxtından keçməsinə baxmayaraq, hadisə yerinin baxışı həmişə keçirilir.

Dələduzluq cinayətində hadisə yeri hüquqi qaydada genişdir- bir yerdə dələduz zərərçəkmiş şəxslə tanış olur, digər yerdə onu aldadır, üçüncü yerdə isə zərərçəkmişdən qiymətli materialları və ya digərini alır və qaçıb gizlənir.

Hər bir hadisədən asılı olaraq müstəntiq bilavasitə baxışın harada aparılması qərarına gəlir və ya bütün yerlərdə lazım gələrsə, o cümlədən, zərərçəkmiş şəxslə dələduzun əlaqədə (təmasda) olduğu yerlərdə keçirilir.

Baxış ilk növbədə cinayətin törədilmə şəraitini öyrənir, cinayətin törədilmə yerini müəyyənləşdirir, dələduzun bir yerini giriş-çixışını bilməsini müəyyən edir və cinayətin törədildiyi yer hardadır, onu çıxıb gedə biləcəyi yolları aydınlaşdırır və s.

Dələduzlar “özbaşına axtarış” deyilən pois əməkdaşı sifətində başa düşülən belə bir prosesi həyata keçirir. Bu zaman dələduz “özbaşına axtarış” zamanı müxtəlif predmetlərə toxunur, onları qarışdırır. Baxış diqqətlə keçirilərsə, dələduzun yaşayış səhəsində əl-barmaq izlərinin aşkar edilməsi mümkündür.

Əl-barmaq izlərinin axtarışını asanlaşdırmaq üçün hadisə yerinin baxışında zərərçəkmişin iştirakı yaxşı nəticə verə bilər. Yeni zərərçəkmiş şəxs dələduzun hansı predmetlərə toxunduğunu aydınlaşdırmağa kömək edə bilər.

Dələduz tərəfindən keçirilən “özbaşına axtarış” cinayət işləri üzrə hadisə yerinin baxışı zamanı çox vaxt onun tərəfindən saxlanılmış axtarış protokolu, yaddan çıxmış qeydlər və s. sənədlər aşkar olunur. Bu sənədlər dələduzun müəyyən edilməsinə və tutulmasına şərait yarada bilər.

Dələduz tərəfindən zərərçəkənə verilmiş sənədlərin pul əskinazları, “kukla”, saxta qiymətli əşyaların, müxtəlif qeydlərin, qəbzlərin və s. baxışı bu cinayəti törədən şəxs haqqında müəyyən məlumatların toplanmasına imkan verir.

Dələduzluq hərəkətlərində kommersiya strukturlarının iştirak etdiyi hallarda onların ofis, istehsalat sahələri, kassaların, maliyyə şöbələrinin də baxışı keçirilir.

Baxış zamanı əl-barmaq izlərinin, mikrohissəciklərin, sənədlərdə saxtakarlıq əlamətlərini aşkar edib, qeyd etmək məqsədi ilə mütəxəssis kriminalist də cəlb olunur.

Başqa mütəxəssislərin – zərgərlərin, əmtəəşünasların, mühasiblərin də iştirakı zəruridir. Yuxarıda göstərilən mütəxəssislərin cəlb olunması dələduzluq cinayətinin törədilmə üsullarından və hadisə yerinin müayinəsi zamanı aşkar edilmiş maddi sübutların xüsusiyyətlərindən asılıdır.

Şübhəli şəxsin tutulması

Şübhəli şəxsin cinayət başında tutulması o vaxt həyata keçirilir ki, zərərçəkmiş şəxsin verdiyi ifadə və ya ərizə ilə əlaqədar olaraq təhqiqat orqanının apardığı əməliyyat-axtarış tədbirlərinə əsaslanaraq, cinayət işi başlanır və dələduzun sistemativ dələduzluq fəaiyyəti ilə məşğul olduğu məlum olur.

Tutma istintaq hərəkətinin hazırıq mərhələsində tutma qrupunun tərkibi, texniki vasitələrin dələduz fəaiyyəti sənədləşdirməsi üçün ləvazimatlar sonrakı istintaq hərəkətinin keçirilmə qaydası və ardıcılığı məsələləri həll edilir.

Bu istintaq hərəkətini (tutmanı) dələduzun zərərçəkmişdən pul vəsaitlərinin və ya əmlakın əldə etdiyi, daha doğrusu, özgənirləşdirdiyi anda keçirilməsi məqsədəuyğundur.

Tutma zamanı dələduzun bütün hərəkətlərinə xüsusilə diqqət yetirmək lazımdır. Təcrübə göstərir ki, dələduz əldə etdiyi pul və əşyaları bu cinayətin predmeti olan digər şeyləri atmağa, qaçıb gizlənməyə cəhd göstərir. Bu kimi halların qarşısını almaq və onun tərəfindən əgər sənədlər və digər predmetlər atılmışsa, diqqətlə baxış keçirilərək, zərərçəkmiş şəxsə göstərilir və ona məxsusluğu aydınlaşdırıldıqdan sonra tutma protokolunda bu faktların hamısı qeyd olunur.

Tutma keçirildikdən sonra həmin baxışın məqsədi qəsdən saxladığı sənədlər və digər predmetlərin aşkar edilib götürülməyindən ibarətdir.

Tutma zamanı lazım gəldikdə tutulanın şəxsi axtarışı polis tərəfindən həyata keçirilir. Axtarış keçirilərkən cinayətin aləti ola bilən bütün predmetlər (məsələn, pul, əşya "kuklası" saxta qiyməti şeylər və s.), cinayət yolu ilə əldə edilən əmlak və s.

Sadalanın bu predmetlər aldatmaqla zərərçəkmiş şəxsdən dələduz tərəfindən əldə olunur. Aldatmada tutulmuş cinayətkarla bərabər zərərçəkmişdən də bu göstərilənlər aşkar edilə bilər. Demək olar ki, müxtəlif növdən olan sənədlər, şəxsi qeydiyyatlar yazışmalar və s. buna əyani misaldır.

Şübhəli şəxsin dindirilməsi

Dindirmənin taktiki cəhətdən düzgün aparılmasının nəticələrinin iş üçün böyük əhəmiyyəti vardır.

Ardıcıl olaraq dələduz tutularsa və şəxsi axtarış aparılarsa, qanunvericiliyin tələblərindən irəli gələrək demək olar ki, dindirmə istintaq hərəkətini keçirmək lazımdır.

Bu istintaq hərəkətinin hazırlıq mərhələsində cinayətin mexanizmi, dələduzun şəxsi xüsusiyyətləri, onun keçmiş cinayətkar təcrübəsi, yığılmış sübutlar və onların xarakteri, cinayətkar qrupun funksiyası və üzvlərinin hər birinin rolunun müəyyən olunması öyrənilir.

Əgər şübhəli şəxs dələduzluq faktını etiraf edirsə, onda aşağıdakı suallar aydınlaşdırılır:

- dələduzluq cinayəti harada və hansı şəraitdə törədilmişdir;
- zərərçəkmişin şəxsiyyəti haqqında məlumatların dairəsi və onunla tanışlığın hansı şəraitdə olması;

- dələduzluq hansı üsullarla törədilmişdir, bu cinayətin törədilməsinə hazırlıq və onun gizlədilməsi üçün hansı tədbirlər görülmüşdür;
- cinayətin iştirakçıları kimlərdir, onların cinayətkar fəaliyyəti və hər birinin rolu nədən ibarətdir;
- zərərçəkmiş şəxsdən alınmış əmlak və qiymətli şeylər nədir, harada saxlanılır və ya hansı vəziyyətdə və kimə realizə olunmuşdur;
- şübhəli şəxs daha hansı cinayətlərdə iştirak etmiş və ya onu törətmişdir(cinayətkar qruplarda);

Əgər dələduz öz günahını inkar edirsə, onda o tanınma üçün zərərçəkmiş və şahidlərə təqdim olunur.Üzləşdirmə keçirilir və sonra isə ekspertizanın rəyi dələduza sübut kimi təqdim olunur.

Adətən, dələduz tutulduqdan sonra cinayət törətdiyini həmin vaxt boynuna almır və müxtəlif istiqamətlərə yönələn əsassız dəlillər gətirir.

Hərdən dələduz cinayətin törədilməsindən sonra yoxlanırsa, müəyyən olunmuş vaxtdan uzun müddət keçməsindən istifadə edərək dələduzluqda iştirakını inkar edir və əsassız alibi irəli sürür.

Belə hallarda dindirmənin əsas taktiki üsulu bundan ibarətdir ki, müstəntiq özündə olan sübutları hansı onun günahını təsdiq edir, onları şübhəli şəxsə təqdim etmir.

Dələduzluq cinayəti baş verən anda, onun harada olmasını və nə ilə məşğul olmasını hərtərəfli aydınlaşdırır. Bütün bunlardan belə qənaətə gəlmək olar ki, dələduzluq zamanı bilavasitə onun harada iştirakını müəyyənləşdirmək mümkündür.

İstintaq prosesində lazım olduqda əmlak üzərinə həbs qoyma məsələsi də ortaya çıxıb bilər. Bu, o halda olur ki, müəssisədə dələduzluq əməliyyatında iştirak etmişdir. Elə ona görə də onun hesabına həbs qoyur.

Bu zaman müstəntiq təsərrüfat subyekti ilə əlaqədar olaraq əsaslandırılmış qərar çıxarır və onun surətini kommərsiya bankına və ya mərkəzi bank idarəsinə müəssisənin hesabına həbsin qoyulması üçün göndərilir. Bank isə həmin müəssisəyə bütün maliyyə əməliyyatlarını, yeni pul vəsaitlərinin verilməsini təcili dayandırır.

NƏTİCƏ

Beləliklə, dələduzluq cinayətinin istintaqı zamanı mövcud şəraitə uyğun olaraq cinayət işinin başlanması istintaqın təşkili məsələləri bu mövzuda xüsusilə göstərilmişdir. Mühazirədə ölkəmizdə baş verən sosial-iqtisadi dəyişikliklərlə əlaqədar olaraq mülkiyyətin yeni formaları nəzərə alınmaqla, dələduzluğun törədilmə üsulları və bunların qarşısının alınması tədbirləri də göstərilmişdir.

Ümumiyyətlə, aldatma və ya etibardan sui-istifadə edən dələduzlar aşağıdakı üsullardan istifadə edirlər:

- bank kreditlərin saxta sənədlər vasitəsi ilə alınması;
- yaşayış yerləri ilə əlaqədar saxta müqavilələr bağlama (satma, dəyişdirmə, icarə, girov);
- valyuta əməliyyatlarında aldatma;
- çeklərin və digər qiymətli kağızların satılmasında aldatma və s.

Bu cinayətin törədilmə xarakteri və hallarından irəli gələn bir neçə istintaq şəraitini ayırmaq olar.

1. Cinayəti törədən şəxs bilavasitə hadisə yerinə və ya törətdikdən sonra yaxalandıqda.

2. Cinayəti törədən şəxs tutulmayıb, ancaq onun barəsində müəyyən məlumatlar vardır.

3. Dələduzluq cinayətini törədən şəxs haqqında məlumatların dairəsi məhduddur.

Mülkiyyət əleyhinə törədilən cinayətlər sırasında dələduzluğa daha çox rast gəlinir. Elə ona görə də bu cinayətin bütün elementlərinin, o cümlədən törədilməsinə kömək edən bütün halların araşdırılması zərurəti yaranır.

Respublikamızda cinayətkarlığa qarşı mübarizə aparılması gündən günə gücləndiyi bir dövrdə dələduzluq cinayətlərinin istintaqının düzgün təşkilinin böyük əhəmiyyəti vardır.

Burada əsaslandırılmış nəzəri problemlərin həlli gələcək polis kadrlarının hazırlanmasında böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini desək yanlışdır.

Artıq ölkəmizdə EHM-in tətbiqinin genişlənməsi bu sahədə də dələduzluq faktlarının olmasını, yəni kompüterdə aparılan əməliyyatları bilən şəxs tərəfindən bu qəbildən olan cinayətlərin törədilməsini demək olar.

Əsasən, bu vasitələrdən istifadə etməklə son vaxtlar dələduzluq cinayəti törədilir. Biz mövzuda zərərçəkmiş şəxsin də bu cinayətin törədilməsinə şərait yaratdığı barədə danışdıq. Bunun əsas səbəbi əsasən, hüquq düşüncəsinin aşağı səviyyədə olması və onların sadələşməsindən asılıdır.

Belə qənaətə gəlmək olar ki, dələduzluq cinayəti törətmiş şəxslərin aşkar edilib tutulması gələcəkdə yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısını alır.